

Diskuse na konferenci "Vladimír Helfert - vědec a člověk" : protokol diskuse

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná. 1976-1977, vol. 25-26, iss. H11-12, pp. [83]-86

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111996>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

**DISKUSE NA KONFERENCI
„VLADIMÍR HELFERT—VĚDEC A ČLOVĚK“**

Protokol diskuse

V odpolední části konference proběhla po odeznění přihlášených referátů hodinová diskuse řízená profesorem Jiřím Vysloužilem, který nejprve udělil slovo pamětníkům Helfertovy brněnské éry.

Charakter pramenného svědectví mělo úvodní vystoupení *Otakara Nováčka* (srov. str. 87—89), jednoho z nejstarších Helfertových žáků a autora jedné z prvních janáčkovských disertací v Helfertově škole na brněnské univerzitě.

Básník *Zdeněk Spilka*, člen někdejšího pěveckého sdružení OPUS, vzpomíná na vývoj Helfertova vztahu k tomuto tělesu. Po vzniku souboru (1926) ocenil sice Helfert jeho výkony, avšak zároveň vyslovil obavu, že dojde k tříštění brněnských pěveckých sil. Za deset let vybuodovalo těleso velký repertoár a slavilo úspěchy doma i v zahraničí. Helfert se tehdy z vlastní iniciativy rozhodl pronést slavnostní projev, v němž zkorigoval své někdejší mínění. Lze v tom vidět projev vzácného charakteru. Z. Spilka rovněž upřesňuje pasáž z referátu J. Smolky, týkající se spojení brněnských těles s představiteli protektorátního režimu. Po roce 1945 byla tato otázka v Brně diskutována a ukázalo se, že podpory udělované souborům se strany ministerstva byly zejména nižším úředním aparátem míněny jako prostředek k uchování české kulturní aktivity. Problém je velmi složitý a musí být obezřetně řešen.

Jiří Sehnal z Moravského muzea doplňuje referát J. Smolky tím, že informuje o realizaci Helfertova projektu výzkumu zahraničních bohemik. Evidence památek je dokončována v oddělení dějin hudby MM (ved. dr. T. Straková) spolu s prací na tematickém katalogu a s pořizováním fotodokumentace jinak nedostupných bohemik. *Jaroslav Smolka* tuto skutečnost vítá, domnívá se však, že nejzávažnější byla Helfertova myšlenka faktické repatriace pramenů, k níž se mělo přikročit v souvislosti s porážkou nacistického Německa. Dále zaujímá J. Smolka stanovisko k referátu R. Pečmana, který se snažil zkorigovat autorství proslulé Míčovy symfonie zhodnocením úrovně polyfonní práce. Podle Smolky lze doložit kontinuitu polyfonie od baroka do klasicismu, i když jistě nejde o většinový fenomén. Fugovanou práci najdeme u Tůmy, Zacha, Zelenky a mannheimských symfoniků (zvl. u Richtera) a tradice pokračuje též u Mozarta a svým způsobem u Haydna. Vliv polyfonie a fugy na utváření soná-

tové formy je obecně podceněn, zejména autory studujícími vývoj sonáty, ačkoliv badatelé zkoumající polyfonii často poukazují na význam fugy pro rozvoj takových momentů, jakými je např. provedení, dělení a expozice tématu, závěr věty atd. V potaz je nutno vzít i vlivné dílo Fuxovo. Helfert neměl ve své době mnohé prameny k dispozici. *Rudolf Pečman* tuto kontinuitu připouští, nicméně trvá i na myšlence dílčí diskontinuity: vývoj od rokoka ke klasicismu je ve znamení příklonu k homofonní větě a restaurace polyfonie probíhající např. u Mozarta je poněkud pozdější záležitostí. To by právě svědčilo i o pozdním vzniku Míčovy symfonie. *J. Sehnal* soudí, že ve vídeňském kulturním okruhu přece jen existovala kontinuita zájmu o kontrapunkt (dokonce na císařském dvoře — Josef II. patřil k milovníkům fugy). *J. Vysloužil* uvádí, že tato problematika je dnes soustavně řešena v brněnském muzikologickém semináři, např. v nedávno obhájené diplomní práci *Lenky Přibylové* „Symfonie 18. století na Moravě“. Přítomná autorka demonstruje svá hlavní zjištění (srov. 91–92). Šlo jí o realizaci jednoho Helfertova osobního badatelského plánu, k jehož splnění se již velký muzikolog nedostal. Helfert předpokládal, že průzkumem domácí symfonie (zvláště klášterní proveniencie) odhalí další kořen klasické symfonie. Historie symfonie jako samostatné instrumentální formy začíná však na Moravě teprve počátkem padesátých let 18. století. Přibylová studovala úroveň různých technických momentů (např. periodicity melodické linie, tematického dualismu, provedení, melodických manýr, půdorysu sonátové formy v širším slova smyslu aj.) a dospěla k závěru, že mannheimská tvorba nejen nemohla použít moravského vzoru, ale při svém malém rozšíření ani nevyvolala zpětnou reakci v moravském terénu. Autorka uvažuje o Helfertově hypotéze kriticky zejména v těchto souvislostech:

1. Mannheimští autoři se sice mohli v domácím prostředí setkat s melodickými manýry, jak o nich hovoří H. Riemann, nejspíše však jen v melodice italského importu ovlivňujícího i moravskou produkci.

2. Studium výskytu menuetu vyznívá v neprospěch Helfertovy domněnky, že i v tomto směru mohl být evropský vývoj ovlivněn moravskou praxí. V moravském materiálu se s tímto jevem setkáme až na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 18. století, a to spíše výjimečně.

3. Melodická obdoba Míčovy operní symfonie (1735) a Holzbauerovy symfonie padesátých let není příliš průkazná, neboť obměny téhož materiálu najdeme i v moravských pramenech sedmdesátých let. Jde zřejmě o typ tzv. „wandernde Melodie“.

Morava jako výchozí terén hudební dráhy našich emigrantů neměla tedy takový význam, jaký jí přisuzoval V. Helfert. Nicméně Helfertovo odhalení jaroměřické hudební kultury znamená i po desíletích epochální muzikologický čin.

J. Vysloužil usměrňuje pak diskusi k metodologickým problémům řešeným zvláště v úvodních referátech konference. *Jiří Fukač* vyzvedává přínos referátů I. Poledňáka a J. Jiráňka, v nichž šlo o prověření Helfertových názorů prostřednictvím současných muzikologických pojmů. Tento postup skrývá sice vždy nebezpečí ahistorického přenosu našich vlastních pojetí do zkoumaného objektu, avšak věda má nejen právo, nýbrž přímo povinnost hledat v díle předchůdců zárodky budoucích progresivních koncepcí. Diskutující se pokusil určit Helfertův typ globálním srovnáním Hel-

fertova díla a názoru s dobovým terénem vědeckého myšlení. Zjistil, že strukturu Helfertova vědomí nevyložíme z heterogenního obrazu dobové vědy. Na rozdíl od O. Zicha i Z. Nejedlého u Helferta těžko určíme jeho příslušnost k školám či směrům. Helfert např. neguje všechny modalities pozitivismu v uměnovědě. Obecný pozitivní charakter věd překonává tím, že úzké duchovědné zaměření rozšiřuje ve prospěch společenskovědného pojetí, byť ještě neúplně rozvinutého. Při výkladu konkrétního uměleckého zjevu či díla Helfertovi nestačí metoda adlerovského pozitivistického historismu a svou dynamičností neguje Helfert i příslovečný scientismus vedoucí k formalistickým představám o zákonitém charakteru a neměnnosti norem (příkladem může být riemannovský typ formalismu či kategorie tzv. hudební logiky). Helfert zůstává nedotčen i vlivy dobového psychologismu, i když se neuzavírá poznatkům z konkrétního psychologického výzkumu. Cizí je mu idealistický aktivismus, na druhé straně však nastoluje vlastní pojetí tvořivosti jako základní aktivity v oblasti hudby. Duchovědné aplikace umělecko-historických pojmů, jak je prováděla berlínská škola, přijímá Helfert s rezervou a s větším citem pro specifickou hudebního materiálu. Vliv fenomenologie posílí nejvýš Helfertův vztah k morfologii a nepřímým způsobem se vyrovnává Helfert i s marxistickou dialektikou. Přes tuto směrovou neurčitost (či právě díky své samostatnosti) znamená Helfert myšlenkově kompaktní a dynamickou strukturu. Vzniká otázka, jak mohl Helfert k takto integrovanému pojetí dospět. Cestou moderních metafyzických inovací zřejmě nešel (ty se stávají příznačné snad až pro M. Nováka a v třicátých letech pro mladé marxisty z Nejedlého školy; Helfert sám mohl probrat obecné problémy muzikologie nejvýš v rámci přednášek a při přípravě věcné části Pazdírkova hudebního slovníku naučného). Lze soudit, že u Helferta jde o kvintesenci eticko-noetických hodnot 18. a 19. století, o syntézu ideálů a stanovisek osvícenských, deistických, sociálně-utopických, socialistických atp., generačně kultivovaných (faktor myšlenkově vyspělého rodového prostředí nelze podcenit) a úzce svázaných se stále ještě tradovaným klasickým vzděláním, jehož se Helfertově generaci dostalo v plné míře. Helfertovy pokusy o korekci noeticky omezené buržoazní vědy nejsou ani tak důsledkem inovací jako spíše rezultátem poměřování současného stavu staršími progresivními ideály (což nevylučuje inovační účinky). Helfertova kategorie tvořivosti je např. daleko méně ovlivněna současnými energeticko-dynamickými interpretacemi nežli tradiční představou kalokagathie, jíž Helfert překonává jak objektové vidění své doby, tak i rozpor mezi uměnovědou a uměním (v tom smyslu lze cenit i argumentace podané v referátu T. Vraštilové). Helfert některé správně tušené problémy nedostatečně rozvádí (viz dualistické rozčlenění hudby na dílo a inspirační zdroj), vcelku však překvapuje citlivostí interpretace, např. ve své periodizaci, která imponuje nejen homogenností, ale zejména snahou o vícevrstevnatost dovolující převod stylových pojmů na pojmy sociálně-historické, v čemž se Helfert blíží marxistickému pojetí.

J. Vysloužil uzavírá konferenci i diskusi konstatováním, že téma „Vladimír Helfert—vědec a člověk“ bylo osvětleno z mnoha úhlů. Vzpomínky a dokumenty ukázaly, že lidská a vědecká stránka tvoří u V. Helferta nedílnou jednotu. Tento helfertovský ideál znamená příklad i pro naši dobu. Účast vysokoškolské mládeže na konferenci dokazuje, že si i mladí muzi-

kologové utvářejí k Helfertovi vysoce pozitivní a aktivní vztah. Navíc si studenti odnášejí z konference takový obraz velkého předchůdce, jaký nemůže zprostředkovat žádná přednáška. Vůči Helfertovi máme ovšem i dluh: musíme hledat všechny možnosti k dokončení reedice Helfertova díla. Je nezbytné pokračovat v akci započaté před lety Supraphonem a naléhavý je i problém reedice spisů o jaroměřické hudební kultuře. Jde o základní díla evropské hudební historiografie, k nimž se budou vracet i příští generace. Ne náhodou kladl Z. Nejedlý před svou smrtí ČSAV za úkol, aby vyřešila tento vysoce aktuální problém. O rukopisnou pozůstalost Helfertovu se bude muset edičně postarat i brněnská filozofická fakulta. Podle J. Vysloužila lze za přínos konference pokládat i nové osvětlení vztahu Z. Nejedlého a V. Helferta: ukazuje se, že mnohé tradiční výklady byly příliš jednostranné. Brněnští pořadatelé konference si velmi váží účasti muzikologů z Prahy, Bratislavy, Ostravy a dalších míst: lze v ní vidět akt všeobecného docenění Helfertových zásluh o českou kulturu a muzikologii. Výsledky konference pak ukazují, že pořádání metodologických konferencí a diskusí přispívajících k aktualizaci progresivního odkazu české hudební vědy by bylo užitečné i v budoucnu.